Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 5 ОКТЯБРЬ, 1989 ШУ. ★ № 119 (7777). ★ Мах 3 кеп.

Нов. Л. М. Гарсаевна «Нохч-ГIалгIай АССР культура заслуженни болхло» яха сийлен цIи яларах дола

Нохч-ГIалгIай АССР Лаккхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Культура дакъье доккхий гIулакхаш карагIдувларахи обшественни вахаре хьинаре дакъа лацарахи «Нохч-ГIалгIай АССР культура заслуженни болхло» яха сийлен цIи лойла Гарсаев Лейли Магомедовича — Шалински райисполкома культура отдела заведующена.

Нохч-ГIалгIай АССР Лаккхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лаккхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный.
1989 ш. 21 сентябрь.

ЛоархIаме вIашагIкхетараш

Укх деношка вай республике болх беш я КПСС ЦК пропагандистски группа. Из енай хIанзарча хьалашкарча парте къаман политика дешаш дийца йолча КПСС Центральни Комитета сентябрьски Пленума решенеш дукхача наха дIайовзийта.

КПСС обкомо политически дешара ЦIагIа пропагандистски группа членаш — СССР IилмайАкадеме языкознане Института керттера Iилман болхло, профессор М. И. Исаеви РСФСР Лаккхехьарча суда член Р. М. Смакови вIашагIкхийтар республика идеологически активаца, общественноста викалашца.

КПСС платформа тIа белгалдаьхача къамашта юкъерча гIулакхий, положеней, идеяй хьакъехьара проблемаш ювцаш кIоаргга къамаьлаш хилар цига. Гулбеннараша тийнача дукхача хаттарашта жоп делар пропагандистски группа членаша, хIаьта къамашта юкъерча гIулакхашка хIанз йолаш йолча проблемех шоашта хетар дIаала таро йолаш а бар зале ладувгIаш баьгIараш.

Пропагандистски группа членаш хиннаб иштта республика районашка. цар цига беседаш яьй парте къаман политика хьакъехьа.

* * *

Селхан Грозне кепайоазон ЦIагIа КПСС ЦК пропагандистски группа членаш М. И. Исаеви Р. М. Смакови вIашагIкхийтар республика массови информаце средствай болхлошцеи творчески интеллигенце викалашцеи. Цига дийцар къамашта юкъерча гIулакхех йолча проблемех, парте къаман политиках.

ДикагIйола бригада

Укх тIеххьарча шерашка хадданза социалистически яхье хьалха а латташ, къаьстта дика къахьегаш хиларца белгалъяьнна я Ачхой-Мартановски района «Новосельский» яхача совхозера Нохч - ГIалгIай АССР Лаккхехьарча Совета депутат Тепсуркаев Мовли керте латтача соми баьцадаараши хьалкхедеча арендни подряда бригада коллектив. Укх шера Iальмате дика хьийкъа хьалкхедаьд цо уж. Паччахьалкхен планагIа 22 гектара тIара цо чуэца безаш бар 292 тонн Iажаш. Из план дикка тIеххоачаш а еш, заданел тIех цар чуийцаб хIанзлехьа 60 тонн Iажаш. ДIахо а уж чуэцаш ба бригада арендатораш.

Иштта дика хьийкъа хьалкхеяьй цар итт гектара тIара помидораш а. ПланагIа дIаяла еза помидораш 230 тонн йолча, 30-ча сентябрга кхачалехьа чуийца а яьха, дIаеннараш я 260 тонн помидораш. Заданел тIех кхы а цар дIаяла лерхI итташ тоннаш помидораш. Укх шера районерча ерригаш хIана яц аьнна йолча бригадашка, боахамашка нарсаш хьа ца хулаш яйна яле а, цу бригада коллективо пхе гектара тIара чу а ийца, дIаелар 85 тонн нарсаш, паччахьалкхен планагIа дIаяла езаш хиннараш 75 тонн мара йоацача. Лоацца аьлча, дика хьийкъа гуйре чуерзаяьй бригада арендатораша.

Соми баьцадаараши хьалкхедеча а уж чуэцача къаьстта дика къахьегаш дог гIоздоаха производственни толамаш доахаш бола арендатораш кIезига бац бригаде. Царех ба кагирхой хьехамчаш Канаева Румен, Умарова Лейла, Исмаилова Халипат, къона арендатораш Жанхотова Зара, Нашаева Лариса, Хатаева Залпат, кхыбараш.

К. БАШИРОВ.

Хьувкъам чуэца болалуш...

ЛоархIаме ха я «Экажевский» совхоза къахьегамхошта хIанз хьатIаэттар — чуэца болалуш ба уж ялата лаьрхIа хьажкIаш. Атта дац кхашкара кхыдола балхаш чуйнна деш латтача хана боагтIача тайпара теркам тIабохийташ ханнахьа а ца йойташ а хьажкIаш чуийца яха. Хьалхашка латта деккараш кхета а деш, республика кхыча районашкарча цхьадолча боахамашка из болх мела лелалга а ховш совхоза кулгалхоша, специалисташа, механизатораша хьалхxагIе уйла тIаяхийта кийчо яьй хьувкъам чуэцара.

Тахан гибридни хьажкIаш чуэца болалуш ба совхоза механизатораш. Уж укхаза 260 гектара тIа кхеяьй. Хьалхарча дийнахьа шоай «Херсонец-200» яхача комбайнашца механизаторашца 45 гектар хьажкIаш чуийцай, хIаьта хьувкъам дика а ба: гектара тIара фуалъяьха 42 центнер йоал.

Комбайнаша беча балхага хьожаш, доацар, эшар Iалашдеш, хадданза бIарг локхаш ва укхаза совхоза механик Тумгоев Сали. Эшшача хана технически гIо де оарцагIйоагIа ремонтни бригада а.

СУРТАШ ТIА: 1) комбайнер И. Костоеви механик С. Тумгоеви; 2) совхоза директор Галаев Яхьья (аьттехьа латтар) бе безача балха хьакъехьа дагавоалаш ва механизаторашца (аьрдехьара аьттехьа): Итазов Хьасанаца, Аушев Ювсапаца, Бекмурзиев Бесланаца, Костоев Бекханаца.

И. ПЛИЕВА сурташ.

Сомий беш

ВорхI шу мара дац медицински инструменташ хьаеча Гудермесски заводо ший гIонна бола боахам дIаболабаь. Цхьан оагIорахьа гувнаш а долаш, хозача моттиге улл из. Йисте да IодоагIаш шакIа санна цIена хий а бухдувлаш дарбанеча хин хьасташ а да укхаза.

ВоккхагIволча болхлочо Ибрагимов Ювсапа иштта дувц:

— Iай а тIехь лувча йиш йолаш гейзераш я гонахьарча босенашкеи додача хин бердашкеи. Районера а республикера а дукха нах хул тхо долча. КIезига бац вай мехка тайп-тайпарча моттигашкара ухараш а. Сернисти хьасташ чIоагIа дика да анаш долча наха.

Из цаI да. ХIанз гIонна болча завода боахамах. Лоаццача юкъа тоаенна дIаэттай укхаза сомий бешамаш. Тайп-тайпарча фух бола Iажаш дIабегIаб йиъ гектара тIа. БIарг хьесташ ба уж.

— Сов дукха молхаш еташ Iажаш толхабанзар оаха, — йоах Ювсапа. — Цу тайпара гIулакх шера шозза дича кхоачам ба. Эшар фуд? Агротехнически дикагIйолча ханашка тоха еза молхаш. ТIаккха сомах вIаIа а латаргбац, нитраташ боагIача боарамал тIех а хургьяц.

Iажий гаьнашта юкъе наг-нагахьа го йиш я персикаш. Укх шера цар а боккха хьувкъам беннаб. Цул совгIа, цхьа гектар комсаш а я укхаза. ХьатIадоагIача шера денз лата йолалургья уж. ТIаккха дукха дIаьхийгIа хургда заводчаний шу.

Укх деношка Iажаш чуэцаш ба. Уж дарегIача маьхах бохк заводе къахьегаш болча нахага. Иштта уж бIаргаго йиш я предприяте болхлой столове.

— Эггара доккхагIдола совгIат хиннад тха Iажех зIамагIдолча бераша, — аьлар Ибрагимова. — Верий беша дIакхухьийтача продукцех мах тела безац. Цхьа ди дIадахийтац оаха зIамигача гражданашта дегагIоз ца еш.

Ювсапаца цхьана беша болх беш ба цун къонгаш ЮвшаI, Iумар, йоI Людмила. Цар камаьршача кулгаша дебаду лаьттан беркат.

ТIеххьара дош ала лов эггара хьалха из а районера дукхха кхыйола а бешамаш дIайогIа дагадехача сагах. Из ва районе дика вовзаш вола пенсионер Козменко Павел Иванович. Сатем боацаш саг ва ветеран, шийна хьадага мел доагIача хана гаьнаш дIайогIаш, бешамаш лелаеш хьаьвенав из.

Гуйрен михо ловзаю Iажий, персикий, кхорий ткъовронаш. IажагIдерзаш доагIа цар тIара гIа. Баркал ала лов из беркат хьакхеллача наха.

М. МАЖИТОВ.

ШАТОЕВСКИ РАЙОНА ЦIИ НИЙСЪЯРАХ БОЛА НГIАССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СОЦАМ

1989 шера 2 августерча «Нохч - ГIалгIай АССР Советски района цIи хувцарах» болча Нохч-ГIалгIай АССР Лаккхехьарча Совета Президиума соцам тIа района цIи харцахьа язъяьй — района административни центр йолча Шатой яхача юртага хьежжа «Шатойски» хила езача цига яздаьд «Шатоевски».

Нохч-ГIалгIай АССР Лаккхехьарча Совета Президиумо **соцам бу:**

1. Белгалбаьккхача соцама цхьоалагIа пункт укх редакцегIа дIаязъе:

Советски района цIи хувца Нохч-ГIалгIай АССР Шатойски район, аьле.

2. РСФСР Лаккхехьарча Совета Президиумга деха 1989 шера 15 августерча РСФСР Лаккхехьарча Совета Президиума «Нохч - ГIалгIай АССР Советски районеи Советски районерча Советски яхача юртеи цIераш хувцара хьакъехьарча» Указа доагIаш дола тоадараш юкъехьо.

Нохч - ГIалгIай АССР Лаккхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч - ГIалгIай АССР Лаккхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный,
1989 ш. 22 августа.

ДИЗА ХУРГДА ХЬАШ

«Бос боаца гуйре», — оал вай, дIаьхача ахкана малхо диъа, бесазадьахкаш бIаргадайча. Кхычахьа-м хила а мег цу тайпара бесазаьнна моттигаш, бакъда Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхозе веначоа-м ахканара баьцара бесаш а бIаргагургда Ахка дагадохийт хIаьтта кIуж тасса мара ца йолаеннача мошача хьашкIаша. Уж ка бола ялаташ чуийцачул тIехьагIа доакъара лаьрхIа дIайийнаяр силоса. ХIанз тIатеIIа мошача доакъара чуэцаш я. БIарчча комплексни механизированни отряд я совхозе доакъара оарцагIъяьнна. Цун «дирижер» Гадиев Закре а вац мелабарех. Цудухьа лела хургдах комплекса гIулакхаш а иштта дика.

ГIаргIураш мо, цаI шоллагIчоа тIехьара ца йоалаш, ца соцаш, цахаддаш лелаш я цу отряда низбола «К-281» яхача маркех йола 6 комбайн. Цар «арахеца» продукци конвейера хьисапе фермашка дIаудаеш, шоай бехках сеца латташ царех цхьаннега а минот ха ца йоаяйташ царна гонахьа хьувзаш я 20 совгIа автомашин, кхыйола транспорт а.

— Хьадоаккхача хIаман, алапен «яй» а юкъа бий шун? — хетт аз Закречунга.

— «Яй»-м подрядни юкъарал йолаш ба тха — аьлар цо. — ХIаьта а хIаране хьинар, инициатива, кадайл, къахьегама овсарле цхьатарра хилац, даггара тхо гIерте а. Цудухьа, балха дукхагIа тIера бараш, сутарагIа хIама хьадераш материально белгалбоах оаха, цу юкъарча «яь» чотах. Из дош массане хьаллаьца а могадаь а доландаь, оаха из система йоха а яц. Дика деци, дийнахьа кхычарел совгIа хьадаьр, совлен хьийга къа новкъосташта хайча а кIезиг-дукха ахчанца из белгалдаьккхача а? Дукхача механизатораша саррахьа шоаш чуболхаш премен денна цхьацца тума чухьо.

Хоастама дIайха дош, совгIат массанена а эш. ХIаьта кхашка боахкараштам вIалла ца хилча даргдоаца хIама да из. Закречун цу хьакъехьа йола уйла нийса а я. Из укхаза къаьгга гуш а да. Планах 17000 тонн йоагIача метте траншеяшка 19000 тонн гаргга аьрда гIад чуделлад. Иштта планал совгIа Iалашъяьй йол а кхыдола гIожа доакъара а.

Сийдеш йоах укхаза касткаста премеш ийеча механизаторий, шоферий цIераш. Царех ба комбайнераш М. Дугиев, М. Полонкоев, водителаш М. Арсамаков, Т. Хидриев, кхыбараш.

Лоацца аьлча, диза хургда Iай хьайбай хьаьш.

М. КАРАЕВ.

Бурувдеттарий гIулакхаш

Мехкдаьтта доалла керда моттигаш тахкара, хIаьта техкарашкара дукхагIа «Iаьржа дошув» даккхара доккхийи бехктокхамеи деккараш хьалхашка латт Малгобекски бурув тохара балхий управлене бурувдеттараштa. Уж дизза кхоачаш а деш, къаьстта дика болх беш ба лаьттан ченаш техкараш пятилетка диъла гIча шера. Дерригача технико-экономически хьокхамий нийс бетта план ханал хьалха кхоачашъяьй цар. Паччахьалкхен планагIа лаьрхIачул совгIа техад 488 метр бурув. Цунах дукхагIдар техад мехкдаьтта доалла керда моттигаш тохкаш.

Бурув тохарга дIабода мах лохбарах, химически реагенташ, электроэнерги, маркхал, кхыйола материалаш кхоярах планал совгIа укх шера паччахьалкхенна УБР бурувдеттарашца баь пайда 79 эзар сома маьха ба. Къахьегама овсарле лаккхъяра паччахьалкхен план итти ахи процент тIеххоачашъяьй цар. ПланагIа лаьрхIачул совгIа мел теха бурув духхьал из лаккхъяра чотагIа техад. ХIара станокаца юкъера лаьрхIача бетта бурув тохара коммерчески сухала задани 105,4 процент кхоачашъяьй УБР коллективо. Уж производственни хьокхамаш денгара денга дикагIа хулийташ къахьега йолаеннай из укх октябрь бетта а.

Экономически реформа хьалашка къаьстта дика къа а хьегаш, хадданза социалистически яхье хьалха латташ иттаи бригадаш я укхаза. Царна юкъе а къаьстта дика болх беш хиларца белгальяьнна я Попхадзе Гурами, Галаев Iаьла керте латтача бригадай коллективаш. Цар эггара хьалха рапорт делар бурув тохара нийс бетта заданн кхоачашъярах.

Б. ДОТМУРЗИЕВ.

ПЛАНАЛ ТIЕХ 900 МЕТР

Хьинар айденна къахьег пятилетка диъла гIча шера Горячеводски бурув тохара балхий управленерча Савельев Геннадий Дмитриевич керте латтача буровой бурувдеттараша. Цар тIехкIоарга бурув а тохаш, «Шелковская» яхача майде йоаккхаш я № 141 йола скважина. ПроектагIа цига тоха деза 5100 метр бурув. ДIадахача шера 27 декабре яккха йолайир из бурувдеттараша. Бурув тохара нийс бетта план 124 процент кхоачаш а яь, скважина йоаккхача тохаш дола бурув 4 эзар метр кIоаргдалийтад цар. Нийс бетта планагIа лаьрхIачул тIех цар техад 900 метр совгIа бурув.

Кхыдолча технико-экономически хьокхамий даькъе а башха-дика къахьегама толамаш даьхад бригада коллективо. Бурув тохача пайда нийбеш йола ха 90 процентага дIакхоачаьяй цо. Из УБР-е эггара дикагIчарех бола хьокхам ба. Къахьегама овсарле лаккхъяра нийс бетта план ткъо процент совгIа тIеххоачашъяьй бригада бурувдеттараша. ХIаьта хIара станокаца бетта юкъера лаьрхIача бурув тохара коммерчески сухала задани 118 процент кхоачашъяьй цар.

Бурув тохарга дIабода мах лохбарах, химически реагенташ, утяжелитель, электроэнерги, кхыйола материалаш кхоярах укх шера цар паччахьалкхенна баь пайда 399 эзар сома маьха ба.

Уж толамаш доахача дизза дакъа а лоацаш, къаьстта хьинаре къахьегаши хадданза социалистически яхье хьалха латташи хиларца белгалбаьннаб бурувдеттараш, сменни мастераш Степанов Николай, Петренко Василий, бурувдеттарий тIоичаш Байдулаев Мовлади, Белякин Николай, слесарь Шаипов Маташ, кхыбараш.

СКВАЖИНАШТА «ДАРБА ДЕШ»

«Малгобекнефть» НГДУ-рскважинашта капитальни ремонт еча бригадашта юкъе эггара дикагIа лоархIачарех цаI я мастер Хмелев Николай Николаевич керте латтача бригада коллектив. Капитальни ремонт а еш, цо мехкдаьтта дала йолайолийт болх ца беш латтта скважинаш, иштта тоаю хий мара хьа ца луш яраш а. Дукха дика хIамаш карагIдийнад цунна, къаьстта укх тIеххьарча шерашка. ШийттагIча пятилетка шерех цхьаккха дIадахийтадац бригада коллективо скважинашта капитальни ремонт яра паччахьалкхен план дикка тIеххоачаш ца еш. Духхьал дIадахача шера задани цо кхоачашйир 145 процент. Шера капитальни ремонт а яь, цо промысловикашка дIаелар 14 скважина, планагIа дIаяла езаш яр нийс мара йоацача.

Укх шера а ший производственни хьокхамаш тIа-тIа дикагIа хулийташ къахьегарех я из. Нийс бетта план кхоачашъярах ханал хьалха рапорт делар цо. Паччахьалкхен планагIа ворхI скважинана капитальни ремонт е езача, цу юкъа яьраш нийс хилар.

Дика да бригада коллектива кхыдола технико-экономически хьокхамаш а. Скважинашта капитальни ремонт еча цо пайда эцаш йола балха ха 92,6 процентага дIакхаьчай. Цунчул дикагIа из хьокхам болаш цхьаккха бригада яц укхаза. Къахьегама овсарле лаккхъяра нийс бетта план бархI процент тIеххоачашъяьй цо. ХIаьта бригада ремонтникаша укх шера паччахьалкхенна баь пайда 1100 сом ба.

Г. ЛУКЬЯНОВ.

ТIехьабусараш болча

ГIО ЭШ ПРЕДПРИЯТЕНА

Воча хьале йолаш дукха ха яьккхай Назранерча кирпишкий заводо. ХIанз завод алац цох. «Градостроитель» яха производственно - гIишлон кооператив оал. Дай а хувцабеннаб, хьалхагIа укхаза хинна кулгалхой цар заместителаш а болаш. Лоацца аьлча, перестройка йолаеннача хана денз ца яь эргалонаш йир укхаза цхьан дийнахьа. Сихха из дIаэца раьза бола нах а лаха арендах дIаелар объединенес завод. ХIанз, вай лаккхехьа аьнначa тайпара, керда вывеска а йолаш кердача цIерах болх беш я из.

Цкъарчоа шек-м баьннабар из дIаэца хьабаьхка арендатораш, цун коа-картара вай дийца сурт бIарга а дайна.

— ХIаьта а юхадоаладелазар тхо, — яхаш дувц кооператива правлене председатела заместитела Мархиев Дауда. — Со а со мо кхыбараш а юхагIийртача, хьано дIахьоргда перестройка гIулакх а хьано лелаергья ше вахача моттигацара мутIахьал-патриотизм а къаман яхь а аьнна со а раьза хилар кооператива юкъеваха. Иштта нийсвелар со укхаза, дукха паргIатагIа а дикагIа а бола сай болхмоттиг а йита.

— Дехкеваьннавий хьо?

— Аз тхьовра аьннача тайпара, дехкевала венавац со укхаза, моттиг тоаеча, хий а фо а мо наха эшаш йола яр предприяти хьалъяккха венав, сайцара новкъостий мо. ХIаьта а хьаде венача хIамах дог лелхийташ дола хIамаш дукха леладу, тхоца лаккхехьа латтараша...

Цу тIа кхачавенавар со а. Административно - командни ханех диса наьха инициатива юхаетта хIамаш дукха хьувз хIаьтта керда са даха йолаеннача арендни кооператива «керта» тIа. Ше ехкача «говра» тIера иштта атта Iояла а цун багара гоамалаш хьаяха а дагайоацачоа тара я объединене. Хьалха санна цахаддаш ухаш командаш а я: из де, вож де, яхаш, хьадеш яр мадий аьнна новкъостал а дац. Арендах завод дIалуча хана госзаказ чухьадаккхара цхьан процента тIехьашка яланзар объединени: оборудовани юххера ше юаргьяр йиа яьнна я, хIаьта керда йолча хана цо арахийцачох ах продукци мара а хецалац цунна, яхаш арендатораша факташ, бакъдар дIахьоккхаше а. Лоацца аьлча, «даьгахьара» хьахулаш а хьахинна а новкъостал дац кооператива. Аренда а кооперации а хийцца дIаяхийта тIераболчар оамалаш яц объединенхоша хIанз хьагойтараш.

ЧIоагIа эшар арендатораша «СМК-217» яха керда пресс. ХIана аьлча, заводе цаI мара а яц из, хIаьта из а тишъенна, сахьат массаза дала йохаш. — тоаеш, цахаддаш балха ха зехьа йоаеш а я. Ден-бус низткъа 40 эзар мара кирпишк арахецалац цунца, кооператораша кхаь сменах болх вIаштIехьбаьккха боллаше а. ХIаьта объединенес планах цо арахеца оттаяьр 70 эзар кирпишк я. Мичай логика, экономически расчет, анализ? Хургдоаца, дулургдоаца гIулакх наха дIатIаттетар а мадий балхах цар дог эккхийтар мо хIама.

Завода болхлоша чIоагIа раьза а болаш хьатIаийцар гIулакх да — аренда. ХIана аьлча, дIайолаяь дукха ха сце а шура тIа гуллу тIоа мо хIанззехьа а гучудувла доладеннад цун беркат. Лоацца анализ ергья вай.

План-м, юххьанца вай белгалдаьчча тайпара, хьалха хиннача заводо мо мара кхоачашъяц «Градостроитело». ХIаьта а хьажал, аренда юкъе яьннача шин бетта (июлен августен) къахьегама овсарле мел лакхъеннай. Цу хана бетта хIара сага юкъера лаьрхIача 4030 кирпишк мара арахецацар укхаза (190 саг вар цу хана заводе балха лоархIаш). ХIанз хIара сага лаьрхIа арахец 11300 кирпишк (70 саг мара вац кооперативе хIанз болх беш). Завода болхлочо бетта эца алапи низткъа мара 90—100 сомага дIакхачацар цу хана. ХIанз 224—235 сомал чухьа алапи эцаш саг вац. Хьалха бокъонца йола проходной хиннаяр заводах — цаIаш балхара дIабувлаш, керда бараш хьаухаш. ХIанз балхара дIавала дагаволаш нагахьа саг нийслац.

Иштта ба къонача кооперативо цу шийна тIехьален кхаьчача (долчча тайпара аргда вай) кхалажий коа баьккха хьалхара гIа.

Кхы а беркатегIа я цун перспективаш. Ткъаь иттлагIча шерашка из завод йиллачахьа цун гонахьа хьалъяьча баракаш чу баха дезал шоай коа хьалде лерхIача 30 квартира чуйолча цIеношка баха ховшабе дага ба кооператораш. Вай СибарегIара цIадаьхкачахьа: тахан - кхоана хьалдергда яхаш объединенес нах Iехабеш хьадоагIа цIенош шоай низаца хьалде лаьрхIад цар. Баьцадаараш кхедеш йола теплица йилла моттиг а белгалъяьй шоай коа юккъе. Коартол, хьажкIа, кхыйола шоай болхлошта эша юртбоахама продукци кхее лаьтта дехаш а ба.

ДIахо, цхьаькха эргало а я теркам тIа ца бахийтача яргIйоацаш. Духхьала шоаш арахецача продукцех хьадоагIача ахча бIара а хьежаш ца багIа лаьрхIад кооператораша. Кхычахьара а лех цар пайда хьатIабоагIа моттигаш. Лаьттанцара балхаш деш йола цар низ бола «скрепераш», бульдозераш кхыйола техника, автотранспорт мукъайолча хана сеца латтац хьалха мо. Заказех а договорах а балхаш ду цар кхыча гIишлон объекташка. Масала, хIанз городской къайла рынок хьалъеча цар деча лаьттанцарча а кхыча а балхех царна лургда 300—400 эзар сом ахча. Барсуки яхача юрта (БурокIала) гIолла додача Наьсар яхача хина йисте буллача Iамах — 5 эзар, РСУ хьалдеча 100 квартира чуйолча цIеношта кIала йоаккхаш латтача котлованах — 20 эзар сом лургда... Иштта хIама хьадеш а перспективни планаш дукха йолаш а я кооператив.

Из берригa дика болам, инициатива хьайолалу из кIалйиса предприяти шоащта дIатIа а ийца майрра дIаболабеннача къонача дипломированни специалисташкара. Правлене председатель (со хиннача дийнахьа заводa эшача оборудоване гIулакха оарцагIваьнна дIахьа вахавар из) Гойгов Мухьмад профессех архитектор ва, хIаьта вай вийца цун заместитель Мархиев Дауд — экономист, шоллагIа вола заместитель — Куриев Башир — инженер-строитель. Хьахулаш йоагIа кооперативе массови профессех болча говзанчий ядро а. Царех ба лаккхаквалифицированни слесараш, электрикаш, сварщикаш Тебоев ИбрахIим, цун воI — Iийса, Дудургов Ювсап, кхыбараш. Ха йIаьха йолаш хургья хIанзчул тIехьагIа цар бе кхаьча керда оборудовани.

Иштта я кооператораша перестройкаца бувза а баь дIаболабаьча тIехьале сийода йолча болама юхьиг. Царна шоашта а хIаьта цар гIулакхаш кIезиг - дукха дайзача укх мугIарий автора а чIоагIа ловра: хIанз цу предприяте хила йолаенна эргалонаш объединенехабарца-дешашца а ца лоацаш, гIулакхаца хьаллацар. Фуд эггара хьалха эшар? КIезиг - дукха из предприяти дийнъяллалца мукъа цун фу эш хьажари, кооператораш шоай арендни кортамукъа битари. Юххера а ловца баккхарца ала лов: «Яхийла хьо, «Градостроитель».

М. ЗАНГИЕВ
тха собкорр

Парторганизацешка—отчеташи хоржамаши

ДИКА УРОК ХИЛАР

Партийни организаце верригга а. 8 коммунист мара веце а отчетно-хоржамий собране йоккха помещени хьалйизза нах бар Назранерча ДРСУ. Из дIайолаялалехьа са къамаьл хиннача партийни секретара Алхастов Адама аьлар:

— Тха-м дац парте боацарех къайладаьккха хIама. Цхьа никъ беций оаха массане дIахьор, цхьа декхар деций кхоачашдер? Из кхоачашдеча хьалха латта, кхычарна хьокхам бала безараш а тхо, коммунисташ, да. ТIаккха оаха из хьалхале мишта лелаю хьежача, ладийгIача, тхох шийна хетар аьлча бакъахьа деций коллективо?

Иштта наьха оамалца дIаувш йоагIа партийни вахаре перестройко еш латта эргалонаш а. Хила а хилар собране хьалха мо «ала йоIага хаза несийна» яхача хьисапе а доацаш политически ира къамаьл.

Ала деза, парте боацараштта хьалхашка юхаувзабала безаш, эхь хет дезаш саг вацар коммунисташта юкъе. ХIана аьлча, царех хIаравар цу предприяте эггара хьалагIа бола мухь ший белаж тIа буллаш, атта моттигаш ца лехаш хьавоагIа укх тIеххьарча шерашка. Цудухьа хургда-кх хронически тIехьюсаш хинна предприяти «Iаьржача списка» юкъера хьаялар а.

Эггара хьалха экономика, эггара хьалха производственни болх — иштта я партийни организацес коллектив оарцагIйоаха а тIахьеха а девиз.

Алхастов шиӣ партийни болх цу наькъаца нийсбеш дIабахьа гIерталга белгала хоалуш дар цо яьча отчетни доклада тIа а, пренех коммунисташи парте боацарашен даьча къамаьлах а. ХIаьта парторганизацена а ерригача коллектива а карагIдаьннар дувцаш дукха ха йоайинзар пренех къамаьл даьраша. ДукхагIа йола уйлаш шоай проблемашта, караювлийтача таронашта хетайора цар.

— Дика да, — аьлар коммуниста, асфальтировщика Ужахов Саварбика, — вай коллектив тIехьабусарашта юкъе йоацаш. — Доклада тIа аьннача тайпара, во лелац вай укх шерара гIулакхаш. Наькъаш дехкара а царна ремонт яра 9 беттара а план кхоачашъяьй, 840,7 эзара сома доагIача 845,4 эзар сома маьха балхаш а даь. Цхьабакъда, вай балха юкъера хIанз а дIаяьннаяц штурмовщина.

Собране къаьстта дукха йийцача проблемех цхьаннена вай а тIабохийтаргба теркам. «Тамашийнача чкъаьрахочо — хи тIа ваггIашехьа хий дех» — яхаш цхьа киц да эрсий. Цу тайпарча хьале я ДРСУ а. Гаьнадоацаш, Ачалкхе дIаводача наькъа йистте цхьа моттиг я предприятена мел эш жагIа а гIум а хьашт дале аьрда кхера а Iалашбе йиш йолаш. ХIаьта а 100—150 километр гаьна автотранспорт а хехкаш, Аргунера, Къулбаседа ХIирийчера хьатIакхухь наькъахоша шоай асфальто-бетони завода эша инертни материалаш. ХIама дацар цига дIа-хьа хехка транспорт цар шоай яларе а. Яц. Дукха ахча а телаш дехар а деш кхыча предприятешкара хьаязъеш я из.

ТIаккха хIана ют из таро балха юкъе ца йоаккхаш? Ют ведомственни баргалаш чIоагIа хиларах а хIаьта цIенхаштта из дош айдегIоттад наькъахой шоаш оарцагI ца боаландаь а. Из карьер йилла еза моттиг цхьан совхоза лаьттанца ювзаенна я йоах, дай раьза бац. ХIаьта а ховш да из лаьтта цхьаккха хIама дIае, кхее йиш йоацача лакхача босене уллалга а цо боахама цхьаккха пайда ца лулга а. «Айса а аргдац хьапI, кхычунга а оалийтаргдац» яха хьалхара оамал я духьалъяьннар. Цу собране санна хьалха хиннача дукхача партийни собранешка а дийцад из дош-м. Фу де доагIар партийни организацес а эггара хьалха цун секретара а? Из гIулакх дувцаш йола партийни решени лакхехьа латтача оргаашка дIакхачийта а, де йиш яр цох хьадайта а декхарийла вар партийни вожак.

ДIахо, предприяте болх юхабетташ я шоллагIйола проблема а. Собране къамаьл даьча керттерча механика Я. Зангиева дог лазарца йийцар из.

— Вай яр мо 15 ДРСУ я республике, — йоахар цо. — Бакъда, вай яр мара цхьанна даькъе йоацаш, техника эша запчастеш Iалашъеча организацеца оагIув боацаш, снабжене система юкъе йоацаш цхьаь цаI яц царех. Ши-шоай районашкарча «Агроснабаша» Iалашъю уж наькъаш дехкача техника эшача хIаманца. Вай районе а я цу тайпара «Агроснаб», Хиннав со цига массехказа, — «Оаха Iалашъе езача предприятей списка юкъе дац шо. оал цигарча кулгалхоша, шоана хIама яла бокъо яц тха». Из бакъда. ХIаьта тхо кара ахча а телаш кхыча районашка а республикашка а ухаш, базар тIара мо уж ийе езаш да.

Я а я ДРСУ цу хаькъехьа кхы вогIа хила йиш йоацача хьале. Техника, цкъа-лета, тоъаш а яц, шоллагI-дале, ше «юаргъяр йиаьнна» тиша а я. Тамашъялла хIама да предприятес цунца планаш кхоачашъяр. Из проблема къоастаеча хила йоагIар партийни организаце позици а дош а. ХIана аьлча, предприяте администрацена шиӣ низаца хувцалургдоаца хьал да из лакхехьара гIо-новкъостал ца хилча. ХIаьта, коллектива политически авангард а ца яьлча мала варгва цу гIулакха оарцагI?

Лоацца аьлча, района партийни а советски а органий гIоновкъостал эшаш я из предприяти.

ДIахо, «Фусам-2000» яха районни программа кхоачашъеча дакъа лоацаш а я из. ЛаьрхIа бахача нахага маркхал бохка цех хьайийлай укхаза дукха ха йоацаш.

Района эшаш а накъайоалаш а я наькъахой предприяти. ТIаккха, собране яьххача тайпара, цун фу эш хьожаш хила еза-кх район а. ХIаьта из дош хьалъйидеш партийни организаци а хила еза.

Иштта маIан долаш дар шоай «объективни» бахьанех лаьца коммунисташа а хьабийхараша а даь къамаьлаш. Дукха дийцар йолаш йолча чурча таронех пайда ца эцийташ болх юхабетта «субъективни» бахьанаш а. Цу юкъе керттера моттиг дIалаьцар селла хала балхаш деча наьха доацача соцкультбыта хьашташа.

— Цхьан столовегара дIанккхача ер ма дий аьнна болхлошта хьадеш хIама дац вай коа, — аьлар АБЗ кIув лоалабеча питательщика Могушков Махьмада. — Кхыметтел душевой а яц болх беш. Вай воаш тоха ца лой кхычахьара хьа а баьхка кхыча наха вайна хьадергдац из. Таронаш а корайоагIаргья, инициатораш хуле. Вай массане а дика а хеташ ювц вIалла дага ца хинна паровой отоплени чу а йилла тоаяь 36 моттига лаьрхIа ремонтни бокс. Из нийсделар керттера механик Зангиев цу гIулакхах дог а лазаш оарцагIвалларах. ХIаране ши-ший балхаца дувзаденна хIама иштта хьадоре, вай дIаьхий хургдар.

Да а да из иштта хила доагIаш. ХIаране хьинарца мара чIоагIлургдац моллагIча коллектива гIулакхаш. Цу тайпара инициатива хьаллацар а да производства партийни кулгалдарца дувзаденна.

Дика урок хилар цох массанена а ала мегаргдолаш чакхъяьлар наькъахой отчетно-хоржамий партийни собрани. ДIахо йодача хана коллективе партийно-политически болх тоабара дикка тIехьале хилар цох коммунисташ юха а шоай лидералла хержача секретара А. Алхастова а.

М. КАРАЕВ.

Болх—кердача тайпара

Сталина личноста культ хинначеи дегIаухилга сеца лаьтттачеи ханашка санна дIахо даха йиш йолаш дацар вай. Хано хьалхадоахар вайна из; саг, цун лоIам, кортамукъа къахьегам вай общество хьалхарча моттиге хила беза йоахар. Из ца дойя, халкъа боахам, цу тIа гIолла хьайоагIа культура хIанз долча халача хьал тIара хьалйоаккхалургьяцар.

Уж дешаш оттадир вай парте шиӣ Центральни Комитета апрельски (1985 шера) Пленуме. Уж дийцар парте ткъаь ворхIлагIча съезде, ткъесталагIча Ерригсоюзни партийни конференце, Центральни Комитета Пленумашка.

Цу хана денз дуккха хувцамаш хиннад халкъа вахаре. Нагахьа моттиг, коллектив йисаяц уж ца хулаш. Шерра яьржай демократизаций гласности. Саг хьаккхашта шийна бакъахьа е харцахьа хетар ала мукъаваьннав. Из ше мадарра вайна гойтар дукха ха йоацаш хиннача СССР халкъа депутатий Съездои цун хьалхарча сессеи. Наха шоай дег чура йоагIа уйлаш гуччахьа дIайовзийтар цига.

Ховш ма хилларра, моллагIа а общество латт наьха тайп-тайпара вIашагIкхийттача тоабаех. Бакъда, царна юкъе массаза а керттера хиннай къахьегама коллектив. Къахьегам дика вIаштIехьбаккхаргара, дисциплинеи порядоки леррттIа хиларгара дIадолалу долла хIама а. Цу хьакъехьа дукхадар да коллектива кулгалхочох тийша. Из ше кулгалдеча наьха йоакхо еш, шийх тийша хьаденна гIулакх бехктокхаме хеташ вале, тIаккха болх а дика дIабода, хIаьта наьха къахьегамца бола безам а лакхлу.

Перестройках даьннача бернате хIамашта юкъе лоархIамегIчарех цаI да коллектива шийна кулгалхо харжа а, нагахьа санна мегаш ца хуле, дIаваккха а йиш хилар.

Из да наьха лоIам, цар уйла тахан мукъаялар. Коллективаша йоккхийчар а зIамигачар а, шоаш хорж шоашта кулгалхой.

Масала, иштта хержар водителаша «Грознефть» объединене технологически транспорта Октябрьски управлене кхоалагIча колонна начальник Байдаев Исрапил Алиевич. Царна из дика вовзар дуккхача хана денз шоашта юкъе болх беш хьавоагIа, общественни вахара юкъе дизза дакъа лоаца саг хиларах тарра. Из хиннав водитела болх беш, цеховой партийни организаце секретарь волаш а. Шиӣ болх, шийна тIадилла моллагIа а гIулакх доагIача бесса чакхдоаккхаш, хьинар долаш, хIама вIаштIехьдаккха ховш саг хиларах тарра вовзар царна Байдаев. Из техникум йистеьккха технически грамотни саг а ва.

ГIалат баьннабац водителаш из харжарах.

Колонна партийни, профсоюзни организацешца цхьана Байдаева оттадир машинаш дукхагIа балха арайовлаш хила езара дош. Фу дар цунна эггара хьалха эшаш хиннар? Из дика довзар массанена а: моллагIа цхьа оатхал еха балха араяла йиш йоацаш юса машин сиха тоаяь яккхар дар-кх.

Колонна машинаш латта ков дика довзар керда хержача кулгалхочоа. Коллектив оарцагIа а яьккха, эггара бакъахьа хургдолча моттиге машинашта ремонт ергйола, блок яйтар, цига кран а оттаеш. Иштта блоке хIанз духхьал цхьан моторагара дIанийкхача зIамигача оатхалалгара денз скоростий коробкага кхаччалца машина маьженаш тоаю. Из бахьан долаш наькъа арайоала машинаш дукхагIа хиннай. Цунга хьежжа машинаша болх дукхагIа а бу. ДIадахача шера колонна водителаша мухь дIабахьара план тIеххкоачашйир. Иштта тIеххкоачашъяьй укх шера бархI бетта мухь дIабахьара задани а.

Нагахьа санна машинаш ремонт яйта кхычахьа дIаахийта йийза яларе, тIаккха иштта дика а сиха а уж тоаяь яргьяцар. Цунга хьежжа кIезигагIа новкъа я яргьяр. ХIаьта шоай болхлоша машинаш дика тоаеш хилар бахьан долаш уж кIезига а йох, балхага дIадодар кIезигагIа а хул.

Цехе болх беча наьха санна, хан-ханнахьа Iоховша, салаIа массаза а йиш хилац водителий. ХIаьта а нагахьа колонна территоре тIа салаIа ха нийслучоа лаьрхIа йиллай ЦIе уголок. Цига ловза шашкаш, шахматаш я, деша керда газеташ, журналаш да.

Колонна болхлошта хIанз кийчдеш да салаIаран хIама даарaн лаьрхIа цIа. Иштта хьае лерхIаш я водителаш, крана машинисташ, ремонтникаш лувча йиш хургйола душевой.

Цу тайпара шоай йоакхо еш хилар бахьан долаш водителаша болх а дикагIа бу. Производстве къахьегамеи бытеи хьалаш тоадарах кхоачам баь ца Iеш, колонна кулгалхо, партийни профсоюзни организацеш гIерт водителий цIагIа эшачун йоакхо е а. Цу хьакъехьара дешаш дувц партийни, профсоюзни собранешка а.

Масала, дукха ха йоацаш колонне хиннача йийллача партийни собране къамаьл деш водитела Федорова аьлар, партийни пачхьалкхени дисциплина доккха маIан долаш хIама да, цо дерригa а сага вахаре мел нийслур чулоац. Из духхьала производстве къахьегама хьал дика хиларагIа долаш дац. ЦIагIа а деррига вIаштIехьа хила деза безаме а хеташ къахьегара, хIана аьлча, сага вахар доллача хIаманца дувзаденна да.

Дика хувцамаш хиннадале а, кхы а дукха да де дезараш. Саг ва доллача хIаманна керте латтар, из ва рузкъа хьадер а культура лакхъер а. ТIаккха цун къахьега безам а хила беза. Масала, со хIанз ваха керда хьалдаь цIа январь бетта тхо чухайша да. ХIанз а тIехь шийла хий хьачудилланза да из, хIаьта дIайха хий а цкъаза ца доагIаш соц.

Иштта цхьацца хIамаш дагадоахкаш хилча балха дог гIоза хIама хьадулац. Болх беча а нийслу цхьацца новкъарлеенаш. Масала, кран шин дийнахьа лаьттар болх ца беш. Вал бар цун хувца безаш, из хьабарга хьежа дийзар. Цо хьовзам бир машинаш тоаяра.

Дисциплинеи порядоки шоайла къоастае йиш йоацаш я. ХIанз а хила йоагIа порядок яц колонна коа, ХIара машина шиӣ моттиг хила еза. ТIаккха йиш хургья ков цIена лоаттаде, из бIехдешвар малав ха.

Кхы цхьаькха а да, аьнна дIадоладир шиӣ къамаьл водитела Кузьмина. Къахьегама дисциплина-м балха ха хIама хьадеш йизза дIайохийташ хила еза, аьлар цо. Колоннас болх дIаболабу Iуйрийна ворхI сахьат даьлча. Цхьаволча заказчико а цу ханна дIаболабу шиӣ болх. Цунца болх беча шофера ха зехьа йовц, хIаьта вокх заказчико бархI даьлча мара болабац. Нагахьа санна бархI сахьат даьлча болх болабечунга водитель кхоаче, цун цхьа сахьат даь хIама доацаш дов. Из довргдоацаш цхьа хIама де деза.

ХIаравар ше хила веза кердача тайпара къахьега гIерташ, дисциплина чIоагIъеш, нагахьа санна уллурчо из телхаеш хилча, са фу гIулакх да цунца, аьнна, Iе вагIац. ТIаккха мара хьахургьяц бокъонца йола коллектива дисциплина а порядок а, белгалдаьккхар водитела Тамаева.

Колонна партийни организаци зIамига яц. 27 член ва цун. ХIаьта эггара тIехьа а пайданегIа хила йоагIа партийни дисциплина, къаьстта партийни кулгалхой яр. Из кхычарна хьокхаме хила еза йоахар коммунисташа.

Т. ЮНУСОВА.

КУРСАШ ЧАКХЪЯЬННАЙ

КПСС Нохч - ГIалгIай обкома политически просвещене ЦIагIа кхаь дийнахьа хилар политически просвещене, предприятейи организацейи общественни хьисапе болх беча кабинетий заведующей республикански курсаш. Курсашка къамаьл хилар республика къахьегамхой политически а экономически а дешара еча перестройках, кабинетий лоархIамах. ДIадихьар герга истолаш укх темаех: «Къамий отношенеш дегIаахара актуальни проблемаш», «Республика къахьегамхой политически а экономически а дешара перестройка яр».

«Политически просвещене кабинет. Мишта хила еза из?». Цу темах а хилар цIенхаштта къамаьл. Цига дакъа лаьцар курсашка мел хинначара. Политически просвещене кабинето шиӣ болх, балха формаш тоаерггйолаш дукха предложенеш юкъейоалайир цар.

Курсашка ладувгIараштта хьалхашка отраслий гIулакхех къамаьлаш дир министраша: финансий — П. И. Голещихина, бытови гIулакхаш — В. Н. Скворцова, жилищно - коммунальни боахама территориально-производственни объединене генеральни директора У. А. Арснукаева. НГIАССР правоохранительни органий гIулакхех ладувгIархошта информаци елар КПСС обкома паччахьалкхен - правови отдела заведующе В. Н. Яковлевеи Нохч - ГIалгIай паччахьалкхен университета вокхагIволча преподавателa Ю. Б. Кригереи.

КПСС ЦК сентябрьски (1989 ш.) Пленумах дийцар нов. Р. Л. Межидова — КПСС Нохч - ГIалгIай обкома сектора заведующе, А. Д. Яндарова — Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университета философе кафедра заведующе, философски Iилмай доктора, профессора, В. П. Баулина — Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен пединститута философеи Iилман коммунизман кафедра заведующе, А. М. Бугаева — исторически Iилмай кандидата. Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университета доцента.

Курсашка кердача политически методически литература обзор йир. Х. Нурадилова цIерагIча театра актерашца вIашагIкхетар а хилар.

Курсий балха юкъе дакъа а лаьцар къамаьл а дир КПСС обкома идеологически отдела заведующе хьалхарча заместителa Л. П. Кизиловас.

Л. КАДЗОЕВА,
КПСС обкома политически просвещене ЦIен заведующе заместитель.

ДоттагIлен мах

Грозненски район «Пригородный» совхоза бешамашка къахьегаш я «Педагог-89» яха студентий гIишлонхой отряд. Хьалхарча деношка денз социалистически яхье хьалхале лелаеш ба Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен пединститута физико - математически факультета викалаш. Мехкарий юртбоахама балхаш де арабувла кхоалагIа шу да. Балхага дIаIама безаш бац уж. Цудухьа дика дIабода цар болх.

Цхьа бутт ба студенташа Iажаш хьабаха арендатора Юнусов Сайпена новкъостал ду. Цар балха раьза ва арендатор. Дийнахьа 40 ведар Iажаш баха безача, 42—45 ведар Iажаш боах мехкараша. Царна юкъе ба Муцкуева Малика, Муцалова Мелижа, Байбулатова Жанетта, Саламова Лейла, Тумгоева Iайна, Хасаева Бирлант, Исмаилова Марет, Майрбекова Зарема, кхыбараш.

Отряда беча балха бIарахьежача дог гIоздоал. ХIана аьлча, из хала болх атта дIахьу мехкараша, ашараш лехкаш санна. ВIалла новкъа бац царна бIайха малх а кIаьдбалар а.

Фуд отряда аьттув боаккхийтар?

— «ДоттагIал», — аьлар цхьан оазах студенташа. Цунна тIатоха деза мехкараша шоай бехктокхам кхетабар. Шоайла барт болаш, новкъостал деш дIахьу мехкараша болх. Нагахьа санна новкъост тIехьавусаш вале, цунна гIо ду. Цар девиз я: хье кIаьдвеннавале, чIоагIIа кIаьдвеннавале а, хьай новкъоста гIо де. Из девиз бакъъю цар. Дика къахьегар бахьан долаш, сиӣ ду цу отряда совхоза бешамаш лелаераша.

Ховш да студенчески гIишлонхой отряд кагийча наха шиӣ тайпара вахара школа йолга. Укхаза хIаравар, тIаьр-юкъе санна гуш ва, из гаргагIа хул. Цунах кхета а аттагIа да. ХIаьта саг догцIена, массанеца Iинерза хилча, цун улувбарашта а цунна а дукха аттагIа да.

Совхоза бешамашка балхаш кхехка бутт дIабаьннаб. Атта даьхадац мехкараша уж денош. Укхазарча «Романтика» яхача къахьегама а салаIара а лагере, царна яйзар балха романтика доттагIлен мах.

С.-М. ЯСУЕВ.

ХЬЕХАМЧА

«Терек» яхача мебельно-дахчан хIамаш еча Нохч-ГIалгIай производственни объединенеа чуйоагIача № 2 йолча фабрике эггара дикагIа йола болхло лоархIаш я обойщица Кодзоева Адиса Соня. Ткъеста шу да цо укхаза хадданза къахьега. Цу хана денз хьинаре къа а хьегаш, башха — дика толамаш доахаш хиларах сиӣ даьлар цун коллективе. Даим нийса лелаю цо балха технологически режим, шиӣ бехкагIа цкъа хьовзам хилийтац цеха балха тIа.

— Духхьал цхьан участко, цехо план кхоачашъярах далац предприяте сиӣ, — йоах С. Кодзоевас. — Из доал хIаране — кулгалхочо, мугIарерча болхлочо шийна тIалатта бехктокхам кхетабеш, декхараш цIена кхоачашдеш хилча.

Мебельно - дахчан хIамаш хьаеча сфере къахьегар бехктокхаме хIама да. Бакъда, балха тIа шиӣ декхар дизза кхоачашде карагIдоалаш хилча, сийдолаш а да. МоллагIча гIулакха тIа санна, укхаза а нийслу аьттув боалаш а е боацаш а моттигаш. Цхьабакъда, нийслу цхьацца йолча мебела оатхал укомплектовать ца еш, потребителашка дIайохьийташ а брак еш а. Иштта хилча чIоагIа сатем байна хьовз Кодзоева. Цунна маьгац хIаман бе-башха ца хетар ла. Цудухьа къайлагIа а ца дувцаш, духхьал дIаоал цо гIалат далийтачунга бехк малагIа ба.

Къахьегама ветеран я из. ХIаьта иттлагIча пятилетка ударник а я. Шиӣ сменни нормаш 105—110 процентал кIезигагIа йоацаш кхоачашъю.

Шиӣ йоккха балха опыт, лакха профессиональни говзал къоначарна махулла дикагIа дIаяла гIерт из. Цо хьаьналчеи нийсачеи къахьегама наькъа баьха болхлой коллективе кIезига бац. ХIаьта цо IомабаьраШ хIанз шоаш а ба дика толамаш доахаш хиларца белгалбаьнна.

Иштта дика, толаме къахьегарах даьннад С. Кодзоевай таханара сиӣ.

М. ЧАХКИЕВ.

СУРТА ТIА: обойщица С. А. Кодзоева.

И. ПЛИЕВА сурт.

ГIолдаьнна вахар

Гайна-ганза цхьа ха йоагIа моллагIча сага хьалхашка эггара лоархIамегIа дола хаттараш отташ; «малав со?», «сеина ваьнав со укх дунен тIа?», «фу дита дIавода со укх лаьттан тIара?».

Доккха къа деций, цу хаттарашта мел дукха уйла ярах дала жоп доацаш висачун?..

Долакха - Юртарча боккхийча наха дагадоагIа Долгиев РаIасийна топаш теха ди а цо даь «зулам» а.

Маьждиг дар юрта юкъе. ХIара дийнахьа, пхезза кхайкар маьждига лакхача мимар тIара молла. Ламазаш деш хулар боккхий нах, шоай гIулакхаш, хиннар, хургдар, тIаена паргIато ювцаш — коа гулбенна зIамагIбараш. Во мелдар дIадаьннад, аьнна, хеталуш яр зIамига гIалгIай юрт.

ТкъоалагIа шераш чакхдоалаш болабелар ди яхача «дохьажаца» беш хинна тIом. Дукха зе даьлар вай берригача мехка цу тIемах. Эзараш - эзараш нах хIалакбир, искусства мах баь варгвоаца произведенеш лер йоацаш дIаяьхар, массехка халкъий зодчества ганзаш лелхийташ сигала урагIъяхийтар.

ТIакхаьчар из тIом зIамигача Долакха-Юрта а. Цхьан дийнахьа тIоарска курткаш тIаювха нах Iобайлар маьждига уллув сецача машина тIера. Тетта чу а баьхка, укхаза ламаза хайна ваьгIа массехк воккха саг хьаараваьккхар цар. Цул тIехьагIа картах мIарга теха, ши-кхо ардакх хьа а яьккха, уж ардакхаш маьждига наIараш дIакъовлаш, хьал-Iой техар.

Цецбаьнна латтача наха кхетадир маьждиг дIакъайлалга. ТIабаьхкача наьха хаьн ухкача тепчашта бIара а хьежаш, йист ца хулаш латтар укхаза нийсвенна иттех саг.

Кхы цу юрта ди бац, аьнна, хетаденна хургдар-кх тIабаьхкараШта. Шоай машина чу а хайша, дIабахар уж.

— Далла хоастам ба, — аьлар цхьан воккхача саго, — кхы ер мара зе доацаш уж дIабаьнна. Кхыча юрташка наха топаш етташ а нийсденнад.

Цу дешашца дIа-юха къаьстар нах. Сайрийна ворда ца дахча дахьаш воагIача РаIасийна бIаргайра маьждига наIараш дIакъовлаш теха йоахка ардакхаш. РаIасас, уж ардакхаш каг а яь хьаяьхар, тIакха уж маьждига коара дIаара а кхайса, паргIатта шиӣ цIенгахьа дIавахар.

ШоллагIча дийнахьа юхакхаьчар машина. ЦIаькхазза а хьастамаш техар цу наха маьждига наIарех, бакъда, уж дIаболхача хана кулгаш тIехьашка а дийхна, РаIас вагIар цар машина тIехьашкарча гIанда тIа.

Бирса ха яр лаьттар. Цудухьа сиха къоастадора цу замалахьа моллагIа дов. Цу сайрийна, вIалла шийна фуд ца хов «контрреволюци» яха зулам дарах топаш техар РаIасийна.

Из дар 1930 шера. Цу шера вир «законах къу вола» Мишель а. Вешта, цу хана-м духхьала Мухьмад мара вацар из. Шиӣ дас хьастанза вола РаIасий воI — Мухьмад. ТIехьагIа хургва из — «къу» а «Мишель» а.

ВоккхагIа ме хул аьрдагIагIа вар Мухьмад. Ара, цIагIа, — цхьаннахьа кхерам бацар цунна. Юртарча бераша харцахьа даьча хIаманна хьалха вар из. Бакъда, юртарча наха цун да дага а вехе, «харцахьа-м хургвац РаIасий воI, — оалар. — Воккха хилча дIаяргья цох во оамалаш!».

Иштта хила а мегар. ЦIаькха а, бирсача хано Мухьмада вахар кIалтIадаьккхадецаре. Долакха-Юрта массехк эзар километр гаьна уллача Капитоновка яхача юрта моцалахи шелалахи байна дIабаьлар Мухьмада нанеи йишеи. Дийтта шу даьнна Мухьмад шийна ловра де висар. Вала а ваха а шиӣ лоIам бар цун цул тIехьагIа. КIезиг-мукъагIа балхага Iема е оамалаш дикагIа йолаш из хиннаваларе тIехьа тIа мел доагIа вахар кхыча тайпара хила мегар цун. Бакъда, шийна товра мара де ца ловш, боча лелаваь кIаьнк халонца даьккхар дезаш вацар.

ТIачийсвеннача хIама дуаш, кораьр тIа а ювхаш, айлаюкъе ваьнна лелаш вар Мухьмад. Барайтта шу даьннача дийнахьа лоалахой цIагIара хIамаш лочкъаяь вода Мухьмад наха хьа а лаьца милиценга дIавелар.

Боккха къахетам бар Мухьмадах судо баьр. ВIалла доацача бахьанех итта шу телача хана, цхьа шу лаьца чувалла суд мара ца еш витар из. Цу лоаццача юкъа тIехьагIа «накъадаргдола» хIамаш Iомадир Мухьмада «опыт йолча» новкъосташкара. Цига дIаяхар цох «Мишель» яха цIи а.

Лаьца ваьллачара мукъаваьлча а кхыбола никъ гуш вацар Мишель. Алма-Ате вар из мукъаваьннача хана. ЦаI цхьаннена тIехьа йиъ тика «цIенийр» Мишель юкъе волча бандас. ПхелагIъяр йоассаеш уж боахкача хана арахьа ха тIа лаьтта Мишель лаьцар. Цунца хинна новкъостий тика тIехьашкахьарча корех ара а кховсабенна, кIалхарабаьлар. Следстви йолаш а тIехьагIа суда зале а массехказза уж хьабувца, аьлар Мишелага. Бакъда, укхо шиӣ вахаре хьалхадаьхараш вай законаш дацар — «къуй законаш» дар. Цудухьа укханца хиннарий кортмукъале йовнзар, хIаьта Мишела цу статьягIа эггара дукхагIа тоха йиш йола 25 шу ха а теха, лаьца дIавигар. Цу хана лийнача ахчан 75 эзар сом иск а IотIайиллар.

Дукха халагIа яр из «отсидка». Иркутски областе хьу хьокхача моттигашка яр Мишель кхаьча зона. Iай — тIехкарашка кхаччалца лоа, аьхки — бIарг хьал ца лохкийта хорш - зунгатий, геттара зIамига паек, цхьа моллагIча сага карагIъяргйоацабалха норма, — иштта дар цигара хьалаш.

25 шу даккха дезаш хилланзар Мишель. 1959 шера хиннача амнистена юкъевахар из.

Цхьа шу хиллал ха яьккхар цо арахьа волаш. Цу хана, уголовникашта юкъе «законагIа вола къу» лоархIаш вар Мишель. ХIаьта цун кхы никъ бац зуламаш леладари кIалийссар лочкъаяри мара. Цу наькъагIа дIадода цун вахар. 1959 шу чакхдалалехьа цхьан организаце касса лочкъаярах ворхI шу ха тох Мишела. Воркуте даьхар цо уж шераш. Судо теха ерригга ха яккха йийзар цун хIанз-м. 1966 шера мара мукъавалац из. Цул тIехьагIа «рецедивист» лоархIаш а ва. Вешта, вахара хьисап хувца дагавац. Алма-Ате вода из мукъавоаллаше. Цига ва цунца лаьца ваьлла новкъост-къу. «Туркмен». (иштта оалар цох). Цхьаькха цхьа зIамигсаг а хьатох цар шоашца. Алма-Атера банк яхьа дагахьа хул уж. Деррига вIаштIехьдаьннад, аьнна, хеттача хана, банка чу а баьнна, хаьхо а вийхка, сейф хьаьста ераш боахкача хана, сигнализаце оарцагIбаьхача милиционераша го бу зуламхошта. Латарца карара вала веннача «Туркмена» меттахьа тепча кхет, хIаьта 11 эзар сом бе а доаллаш латтача Мишела 10 шу лаьца валла ха тох.

Из ха йоаккхача юкъагIа уйлаш хувцаяла йолаелар Мишела. Вешта, бакъдар бакъ хила деза. Дувзаденна дарий-хьогI из Мишель ше хьалха леладаьчох дехкеваьнна хиларца? Цу хана къалуш латтар Мишель. КIаьдвеннавар из. Цудухьа шийна теха ха чакхъяьлча воаггIаше шиӣ мехка цIавоагIа из. Назране «Электроинструмент» яхача заводе балха отта а вода. Амма, цунца я цох къаста ца тугаш йола цун доакъазал. Завода коара аравоалача хана Мишела уллув ши милиционер вар. «Отдел кадров» яхача кабинете дов а даьнна, цу чу вагIача сага урс теха, чов яьй цо ше балха отта вахача дийнахьа. Кхаь шера тIехьа яккха езаш хилар цунна «лерттIа вахаргва-кх», аьнна, яь чIоагIо.

Шиӣ дерригача вахара юкъе эггара халагIа да, аьнна хеташ ва Мишель 1976 шу. Цу шера а массехказлагIа суда хьалхашка эттар из. ХIанз цкъа мукъагIа цунга шийга дош лургда вай:

— Саг вийнав, аьнна, 10 шу суд йир сона. Следстви еш хиннар Арапханов Къамбулат вар. Прокурор Зязикова яр. Веннача сага гаргарча наха а следователa а ховш дар цу гIулакха сона хIама гунахьа доацилга. Со цIавеначул тIехьагIа сона а гучаяьлар бокъонца бехке болча наьха цIераш... (Массехк сага тайпан цIераш йоах цо). — ХIаьта со кхы дов доацаш дIакъаьстар венначун гаргарча нахах. Со цу гIулакха бехке воацилга царна а ховш дар.

ГIалгIай кица да-кх «Даькъазача нуса даь цIагIара энгар тIайоагIа» яхаш. Шиӣ юрта лелача Мишела вIалла мичахьара доагIа а ца ховш во тIадера. Е кхыча тайпара а ала йиш я. МоллагIа цIи дIаяхача из тIера яьккха хала да аьнна. Шиӣ «биографи» бахьан долаш цIаькхаза а набахта чу ваха везаш хилар Мишель.

Мичча тайпара дале а, 10 шу ха яьккхар Мишела цу довна. ХIанз цIавена Долакха-Юрта ва из. Шиӣ цIи а юхакхаьчай цунга. Долгиев РаIасий Мухьмад шиӣ даь хиннача лаьтта чIегалга тIа, тоал а яьккха вахаш ва. БIаргса дайна ва. Жамараш, пехкаш, че — лазар доацаш хIама ялац цох. Районерча больнице а райсобесе а вода из нагнагахьа. КIезиг - мукъагIа шийна пенси далча бакъахьхеташ. Цхьа кепиг ахча дац цунга. Вешта, мичахьара доагIаргда из 38 шера лаьца ваьлла хилча. Цо юар а цунна тIадувхар а гаргарча наьха да. Дукха ба цун гаргара нах, дагавоагIа царна цун да РаIас — цхьаькха бехк боацаш дуненах ваьккха ахархо. Цудухьа дий хац — РаIасий геттара бехке волча воIах къахет наха. Шоашка дар кходац цунна.

Укхаза белгалдаккха ловра вахара цхьа закон — сагага шийна доагIар мара кхачац. Мухьмада гуш ба зIамига волча хана цунца ловзаш лийна нах. ТIаккхаьчача халонаша кIалбиттабац уж. ХIанз дезалашта юкъе, шоай цIеношка, наха лоархIа а лоархIаш бахаш ба.

Тамашийна хеталургдале а цхьа хIама аргда аз. Шеко яц, Мухьмада вахар юххъанзара ларда тIера далара бахьан вай общества юкъе хиннача харцонашца лаха дезилга. Мухьмада гадаккха гIерташ яхац аз из Бакъдар бакъ хилийтар духьа ях. Цхьатарра бехке ба «законах вола къу» а дан нанеи доцаш витарца из цу новкъа ваьккха Сталин а, цун къыза режим а.

Ж. БОГАТЫРЕВ.

НАХАЦА IИМЕРЗА ХИЛЧА

Вай дахаш дола ха кхалнаха эмансипаци яларца, урбанизаци ярца, демократе кIоаргъяларца белгала йоккхаш я. Дувца дезий-теш цу дешай маIан? Эггара хьалхарча даькъе, халахете а, кхалнах цIагIа беш болча балхах кIалхара а баьха, общественни производстве къахьега оттабаьб аьле, вайна дика карагIдаьнна долча хIамаех, толамех санна дувц вай. Дий-теш из иштта? Сога хьттача, хIара саг общества хьинаре доакъошхо хидарах тарра, обществана хьалхашка ший декхараши бокъонаши йолаш ва. Саго бер долча ханара деп дикадар Iомадеш ца хилча, дикача даь, наьна масал хьаллоацаш ца хилча общества пайдане член а воацаш, ше маварра вииза саг а воацаш сом луш доаца зиза санна, шийна а наха а воацаш вайна дIавоал. ТIаккха, кхалсаг 8 сахьата производстве а хиле, цул тIехьагIа 1-2 сахьат тикашка доадийя, ший цIагIа чуеча яа хIама кийчъергья цо, берашта кхетам лургба цо, е салоIаргда цо? Сога хьттача, биззача боараме цхьаккхе а дергдац. Цул совгIа, вай воаш суррогаташка дIаIема хиларал совгIа, вай хьалкхувш йола тIехье а царга йоккхаш да вай. Нийса дий-теш из?

Амма, уж алхха са уйлаш мара яц. ХIаьта, уж башха сакъердаме йоаца уйлаш йоха а еш са дог кIезиг-дукха гIоздоаккхача хьале оттадир цхьан сагаца хиннача вIашагIкхетаро.

Дукха ха я сона Арцханова Фатима йовза. Геттара сабаре, эздел долаш, наха тIера йолаш фусам-нана санна йовзар сона из хьалха. Цхьабакъда, цкъа балха гIулакхагIа яха хилар со хьехархой говзал лакхъяра институте. Цига цох лаьца дийцар со цецйоаккхаш дар.

Аз лакхе маалара (кхалнах, шоана халахете а) вай массе урбанизаце продукташ я. Вешта аьлча, производстве лоархIаш а снйдеш а хила мег вай. Цхьайолчоа кIезиг-дукха маха баккха ховш хила мег, кхычун пазата хIама е, амма, цIагIара боахам лелабе биззача боараме кхувш цхьаккхе йий-теш вайх. ХIана аьлча, из бIаьшеренашка Iоаеш, наьнагара йоIага говзал дIалуш хинна культура тесса йитай вай. Цул совгIа, быт ше доастам а йоаккхаш, массехк шера юстара, лоадам боаца дош санна йита хиннай. ХIаьта, геттара гIадвугаш, дог айдеш да цу правила юкъера башхало кораяр. ХIаман хьурмат де, маха баккха, даа хIама кийчде бераш, къаьстта йиIигаш, Iомае гIерт Фатима. Цун дика хов из говзал йовзаш хилча вахаре цу ганзаех мел пайда эцаргба цар. ХIана аьлча, цIен йIовхале, цIен беркат—шедар кхалнахах тийша да. Цун сабарга, цун деналга хьежаш, цун масал хьаллоац цун дезалаша а.

Ткъаь пхиъ шу педагогически стаж йолаш я Арцханова Фатима. Ше болх беш йолча укх массехк шера массаза а классе берий хIаман хьисап дара уйла хьахулийт цо. Цо хьинаре дакъа а лоацаш школе хайийлар дикача оборудованеца Iалашъяь швейни цех. Цу цехе говзал Iомаяра эшаш мел йола ганзаш йолаш я.

— Шоаш Iодешшехьа во е телха бераш хул аьлча тешац со. Бераш телхадераш вай воаш, дай-ноаной да. Цхьайолча хана беро даь во гIулакх теркал ца деш, е бер ше тесса дуташ... МассагIа да уж. Цхьабакъда, къахьегаш хилча водар де дага дохаргда аьлча бакъдий-теш? Цхьаккха тайпара гIулакх а доацаш цхьа минот а йоае йиш яц. Эрсаша оалаш цхьа хIама да: дер дайна леларал вогIа дер довра мара дац. Царел нийсагIа аьнна дешаш кхы доацаш санна хет сона. Сай урокаш а цу принципах оттае гIерт со. ЧIоагIа лоархIаме да беро ше деш долчох дог а лазаш, дег тIара деш хилар. Цу гIулакха бера мел бола теркам тIаберзабе беза. Цхьаькха а да: бера къахьегамца бола безам цIаьхха хьахулаш бац, из къахьегарца мара сомабалац. ХIара бер ший оамал, ший хьаькъал долаш да. Цхьатарра яц берий интеллект а. Цудухьа, хIара бера цун безам тIагIоргбола гIулакх тIадилла гIерт со, из безам совбаккха а гIерт. Цхьабакъда оаха хьехаш хиларах из чакхдаргдац, даси-наноси хьаллоацаш ца хилча,—йоах Фатимас.

Къахьегама урокаш аьлча цу дешашка мичча тайпара дале а цхьа парадокс йолаш хет вайна. Да а ма дий из тамашне хIама. Вайна массаза хьалхадаьхад — къахьегамо саг хьакхеллав, яхаш. Цхьабакъда, вай ханара долча хьалашка болча къахьегамо, къаьстта городе, саг къахьегамга воаккхаргвий-теш. Цу тайпара вахаре нийслуш йола вIашдухьаленаш дIаяха гIерт Фатима. Къахьегама кабинете 22 швейни машина я, царех 6 промышленни я. ХIама кийчде, шу оттаде йиIигаш Iомаю цо. Цул совгIа, кхетам балара процессе цо къаьстта теркам тIабохийт эстетически кхетам балара дешашта. Берашта, дешархошта лаьрхIа модни прическай, барзкъий образецаш йовзийт цо. Къаьстта теркам тIабахийта гIерт Фатима ший дегIа доал дара дешашта.

ХIара сага балха моттигага хьежача из фу саг ва ховргда. ХIана аьлча, цун оамалаш, цун интеллект, цун хьашташ гучадоах цо. ХIаьта, Фатимай кабинетага хьежача геттара дукха хьашташ долаш из йолга гучадоал. ПенаштIа тайп—тайпара стендаш, гойтара посо-беш, образецаш я. Цул совгIа, хьехархочо дика пайда эц диафильмаех, инструкционни картаех. Массаза арадоалаш да «Советуем прочитать» яха газета. Цу тIа старастай декхарех, кердача технологех лаьца деша йиш я. цул совгIа, дикагIболча дешархой сурташ а хул цу тIа.

Кабинете йолаш я телевизор, диапроектор, фильмоскоп, проигрыватель. Уж ерригаш а гойтара духьа кеп оттаяр духьа а йоацаш, хьехархочо дика пайда эцаш я. Бераш къахьегаш долча хана массаза а тайп—тайпара музыка я локхаш. Дог теIа а доацаш, гIоздаьнна хилча къахьегамах хьахулаш дар лакхагIа хулаш долча санна лорхI Фатимас.

Хьехархочун керттера принцип — саго моллагIа ше деш дола гIулакх дика а бехктокхам болаш а де деза. Из принцип ларде а йилла, теорехи практикахи, дешархой Iомабара индивидуальни бригадни формаехи, дешархошта кулгалделга тIадилларахи, беча балха юкъе яхь юкъейоалаярахи, пайда а эцаш, лакхача методически боараме чакхйоал цо ший урокаш. Цу дерригне а таро лу дешархой говзал лакхъе. Цул совгIа, Фатимас чакхйоахаш йолча урокашка болхлочун профессеца бола безам айбеш, цун балха сий лакхдеш, хьаькъале профариентационни болх чакхбоаккх. Урокашка хьа мел яь хIамаш геттара пайдане я: йиIигашта лаьрхIа спецбарзкъаш бийсана ювхаш йола кочамаш, сарафанчикаш, техникашта лаьрхIа дола барзкъаш (уж берий бешамий заказах теган да), школашта лаьрхIа корашка эхкаш дола занавесаш, тайп—тайпара сувенираш,и. кх. дI. ХIаьта, из шеддар производства отходех хьадеш да.

Къахьегамах хьахиннар гуш хилча мара, цу балха биззача боараме мах бе йиш яц. ХIаьта Арцхановай дукхагIбола дешархой цо Iомаьяча говзалах пайда а эцаш, цох шоай професси а яь, халкъа боахаме хьинаре къахьегаш ба. Царна юкъе ба Грознески производственно-швейни объединене догамаш деча цехе къахьегаш бола йижарий ЛолохоевгIар, Я. Наурбиева, Х. Салгиреева, З. Мальсагова, А. Тимурзиева, и. кх. дI.

Къахьегама тIера , энтузиазм а йолаш Фатима хилар бахьан долаш, № 48 йолча юкъерча школай дешархой шоай производственни практика ГПШО№ 4 йолча цехе дIахьош ба. ЙиIигаша швея-ручницай, швея-мотористкай, упаковщицай говзалаш Iомайир. Лоаццача хана дешархоша промышленни машинашца болх бе Iома а бенна, цамогаш хиннача болхлошта метта болх бора. Школа йистелькхача, мехкарашта аттестаташца цхьана балха квалификаци яларах дола тешалаш а делар.

Дукха низ а хьинар а дIалу Арцхановас общественни балха. Укх массехк шера из кулгалдеш я къахьегама хьехархой районни методически объединенена, школьни халкъа тIахьожама комитета члени городерча къонача хьехархой хьехамчен я из. Ший говзал цо камаьрша дIайовзийт хьехархой говзал лакхъяра институте чакхйоахаш йолча курсашкеи семинарашкеи, Iилма-практически конференцешка а. Грознерча № 48 йолча юкъерча школай базе чакхйоахаш я къахьегам Iомабара курсашка деша багIарий семинараш.

Фатимарга яхача хана, сона хоаделар цун вахарера хьинарерча хьисапа гIулакхаш цун берашка даьнна хилар. Цхьаккха хIама хьалхадаккха дезаш бацар цун дезал. Тхо къамаьл деш дагIача юкъа, нанас хьалха а ца доаккхаш, шу оттадир цун йоккхагIча йоIо. ГIартата. Iнмад йоацаш, сабаре дар бераша шоайла деш дола къамаьл а. Аз кхетадир: цIагIа санна балха тIа а наха тIера, камаьрша хилар Фатимай граждански позице йолга. ХIаьта, цу тайпара бола нах дукхагIа хилча вай обществана дукхагIа пайда баларал совгIа зе вIалла хургдацар.

Р. ПЛИЕВА.

Доазол дехьара

Иммиграци: США-с никъ хувц

«Эхь да Американа!-аьнна яздаь да плакаташ тIа. «Америкас дехкад тхо! Тхо — дайдда леларащ!» БIаьш болча наха цхьатарра оалаш цIогIа хьекхар. Посольства наIарашка хьатIакхухьар насилкаш тIа бада моцал лаьца нах. КIай халат дувхача саго маха тохар царна. Телекамерас хьахьекхар демонстранташта юкъерча дукхабарий барзкъаш тIа ялх са бола IажагIча бесса седкъа оттабаь хилар, вешта аьлча нацисташа гетташка жугташта увттабаь седкъа.

Из хIама хилар дукха ха йоаццаш Риме ВIашагIкхийттача Штатий посольствана хьалхашка. Цу тайпара вIашагIкхийтта нах гIайттар июле, царна юкъе дакъа лаьцараш а уж вIашагIтехараш а бар советски жугтий иммигранташ. Царех массехк эзар хIанз вах Ладиспали яхача итальянски городе. Байдда лела нах хиларах тарра иммиграционни службаша шоаш США чубитарга хьеж уж е кхыча мехкашка даха дезаргдий-теш аьнна а хет. кхыметтел Израиле а. Хьалха СССР-ерчен Малхбоален Европа кхыча мехкашкарчен жугташта иммигранташта хIама ца эшшаш автоматически луш хинна ведда водачун статус хIанз массанега дIакхоачаш яц. Из хувцаделар Риме американски посольствана хьалхашка дуккха демонстрацеш хинначул тIехьагIа.

США администраце теркал ца деш дитанзар иштта нах гIовттар. Цунна духьал даьккха цхьа хIама прессага кхаьчар — «ейнача информаце» хьисапе йола байддачарна луш йола статус кхаьча иммигранташ — жугтий дикка кIезигагIа хургбола США-рча ФРГ-рча ЦРУ план оттаяь сведенеш: СССР-ерча иммигранташта духьале е лаьрхIа йоацача конгрессаца къовса деззаше администраце кIезигъяй статусаш.

Цу тайпара, цу хьакъехьара никъ хуц США-с. ХIана деш да из? «ВIашагIкхийттача Штаташа дуккхача шерашка яьхад советски жугтий шоашта баха моттиг харжа мукъа хила беза, яхаш язду «Нью-Йорк таймса». ХIанз официальни наха йоах США-на могаргдац бахка безам мел бараш хьачуэца, могаргдац экономически бахьанашца а, хIаьта иштта советски жугтий политически динен бахьанашца удаш хилар бакъде тIехьтIехьагIа йоккхагIа шеко йолаш хиларагIа а». Цу газето дувцача правительственни документагIа «США гаргара нах боацача а е кхыдола бувзамаш доацача а советски жугтех байдда нах лоархIаргбац». Статус дIаэца гIертарех ахаш гаргга бараш уж бахьанаш доацаш ба. Цу документа тIа белгалдаьккхад пачхаьалкхен депортамент СССР-ерча иммигранташта билеташ эца «дуккха ахча дIаахийта безам боацаш хилар», хIаьта иштта цу тIа белгалдаьккхад унахцIенон американски службаш иммигранташка хьежа безача медиккий кхы тIа а беча балха «боарам нхераме лакхлуш хилара уйла еш хилар а».

СССР-ера США еш йола жугтий эмиграци лакхъеннай. Американски лоархIамегIа, 1987 шера 8155 саг вахача метта 1988 шера цига дIавахав 18965 саг. Укх шера ваха лаьрхIа ва 48 эзар саг. Алхха август бетта виза ийца ва 6756 саг. Из хул укх тIеххьарча ткъаь шера ийцараштa юкъе эггара дукхагIа. Дерригача шера СССР-ера дIабахача иммигрантех верригa а 250 саг мара Израиле вахавац, цу мехка болх аьнна хиннадале а. СССР-ерча иммигрантий хьакъехьа США таханара хувцамаш хилара юкъе дакъа лоацаш я Израиль а. 1987 шера Израила премьера И. Шамира президентагара Р. Рейганагара дийхар советски жугташта байдддарий статус ма ле, аьнна. Рейгана из башха теркалданзар. Керда администраци кхыча тайпара хьежар цу гIулакхага. США госдепо лаьрхIар веддачул статус хьанийпа бола беррига нах Москвера Израиле дIабахийта безаш «духхьаларча чартерни рейсащца». Советски жугташта американски визаш низкъалъялара раьза ба израильски официальни нах. Тельавивски политикаша лерхIачогIа. йоах прессас. «иммигранташ Израиле боалабаро мохк чIоагIбергба».

Дукххача шерашка американски иммиграционни стратеги алхха политически кIийлен тIа оттаьяр. Иммигранташ бола жугтий СССР-ера уж готбеш хиларгIа, яхаш яр правительство, уж байдда нах ба, уж кIалхарбаха беза. Иштта йола политика хьаеча кIезига лоархIам болащ хиланзар американски жугтий организацеш, хIанз а я лоархIам болаш. ХИАС («Хебрю иммигрант эйд сервис») президента Бенцион Лойктера йоах: «Сона хетачогIа, СССР-ера моллагIа жугтий дезал веддачун статус йоагIаш ба, хIана аьлча моллагIа жугтий дезал цига кхераш бах. Сона цхьаккха кхерам бац яха жугте вIаштIехьвоаца саг хет сона».

Шераш дIаухар, СССР-ера уда жугтий пачхаьалкхенои общественностон низ беш ба аьнна хийтар тIехьтIехьа юхадоалар. Из хьахилийтар, хетаргахьа, шоай мехка баьхка иммигранташ царна бовзаро — тара бацар уж политически бахьан долаш байддача наха. Цхьаболча иммигрантех байдда нах американски Iаьдала ца хетаро соцадеш дацар уж США чубутилга. Бакъда цу гIулакхо иммигрант воаккхар ведда саг хиларахIа тарра законагIа доагIаш цунна луш хиннача ахчах. Из ахча бахьан долаш хилар Римера американски посольствана хьалхашкара демонстраци.

Цудухьа хетанзар - теш кхыча тайпара хIанз итальянски Ладиспале бахараш США дуккха йола жугтий организацеши? Иммигранташта новкъостал деш йолча жугтий группай советски жугташцара бола безам сиха лохлуш ба яхаш яздаьд «Крисчен сайенс монитора тIа». «Американ джойнт дистрибюшен комити» цхьа директор волча Дэвид Хармана дувцар доаладу: СССР-ерча дуккхача жугтий иммигрантий бахьан экономически а доацаш, политически да. яхаш. Советски жугташта иммигранташта байддарашта луш йола статус ялара хьакъехьа цIенхаштагIа хилара барт баьб США жугтий организацешен администрацеи. Дукха да цу иммиграцена цу организацеша луш дар — хIара беженца налогоплательщиккий дала дезаш хул 7 эзар доллар.

Эдгар ЧЕПАРОВ,
АПН соб. корр.
Нью-Йорк.

Мишта дездергда Америка хьаеллара 500 шу дизар, оаш хьийга къа зехьа доврг а доацаш? Вай хана из атта доаца декхар кхоачашдир американски миллионера Малком Форбса: Мадрида сигала урагIъяхийтар фега лела шар. Из я «Санта Мария» яха Колумба каравелла санна хьаяь.

СУРТА ТIА: «Санта Мария» Мадридана тIерча сигала гIолла лел.
ЭФЭ—ТАСС сурт.

Блокех дIа ца кхетара болами Афганистана кхели

ТIема блокех дIа ца кхийттача мехкий пачхаьалкхенаштен правительствашттен керте латтарий IX Конференце афгански проблемага хьажара итогех Кабуло яьккха политически котало лерхI советски дипломата, исторически Iилмай доктора Беонид ТЕПЛИНСКЕ. Конференце болх баьча деношка Белграде хиннав из, цун балхага хьажа а конференце доакъошхоща вIашагIкхеташ хила а йиш хиннай.

ТIема блокех дIа ца кхетара Боламе цIаккха а хиннаяц IX Конференце санна сатийна йоккха форум. Афганистане этта хьал объективни довзара эггара дикагIа гIулакх хилар цига. Афгански тема ювцаш Конференце доакъошхоша даьча къамаьлаш тIа белгалдоаккхар вIаши духьал къувсача оагIонаша дош машара наькъаца къоастадара мара Афганистанера тIом соцабергбоацаш хилар. Из дувцаш цхьаккха а оагIув вокхал тIех бокъо йолаш а лархIацар — из дош машаре дувцара цхьатарра бокъо йолаш хила деза. Афгански конфликтах массане а дийцар иштта дар:

Духхьала цхьан пакистански викало дийцар дацар афгански проблема къоастаяра дужаш. Цо афгански правительство бехке йора кхоххама кхуврч оттабар из бахьан долаш да, яхаш. Бакъда, цо дувцар цхьанне а хьаллацанзар. Кхыча тайпара из хила йиш а яцар: советски эскар арадаьккхачул тIехьагIа афгански событеша хьахьекхад афгански дош къоастадеча юкъе йизза доакъошхо а йолаш дакъа лаца низ болаш кабульски правительство хилар.

Конференце доакъошхошта иштта хеташ хиларах ца боалаш Пакистана викалаш дIахо йодача хана духьал хьал хилара оттаде гIортанзар, къовсам лоаттабу афгански оагIонаш дуккха викалаш бола коалиционни правительство хьаяра лаьрхIа дола къамаьл дIадоладара къувсаш дола афгански оагIонаш тIахьехаш йолча резолюцена раьза а хилар. Цу тайпара тIанийца из резолюци дуккхача а даькъе ООН Генеральни Ассамблея 43 сессе «афгански» документа тара я. Цу тIа Афганистане машара процесс хулга цхьа барт а болаш хьаллоац. ООН Генеральни Ассамблея хургйолча 44 сессе Афганстана дош иштта конструктивни хьале дувцара а дунен цу районера хьал дикагIча оагIорахьа тоадара а йола кIийле кийчйир белградски форумо.

Дикача оагIорахьа лаьрхIар хиннача Конференце президента Наджибуллас даь къамаьл. Цо белгалдаьккхар Афганистане хьаштдолча дерригача оагIоний кхетамеча а хила йиш йолча а компромиссай кIийлен тIа мара Афганистане машари сатеми хург ца хилар. Конференце заседанешкара арабаьлча чIоаггIа дагабовлаш хилар афгански президенти Конференце доакъошхойи. Журналисташа лаьрхIача, Наджибуллаца къамаьлаш хилар тIема блокех дIа ца кхийттача мехкий 30 пачхаьалкхеннеи правительствеи кертелаттарий. Цо тешал ду Афганистана президента Наджибуллайи цо дIахьоча политикан сий лакхдалара, хIана аьлча дунен халкъашта юкъерча дикача гIулакхашта майоаггIара я из.

ТIема блокех дIа ца кхетача мехкий Болама белградски форуме афгански дош дувцара итогаша дог доахийт «кхоалагIча дунен» мехкаш тIехьа тIайоагIача хана афгански дош массане а машаре къоастадара шоашта могар деш хургхиларга. Из дара йолаш я Болама хьалха хиннача председатела Зимбабве баьча балхах хьахинна дикка йоккха кIийле. Из дика а хеташ белгалдаьккхар Афганистанах йолча резолюце тIа. Цу тIа иштта тIема блокех дIа ца кхетача мехкий Болама керда председатель Югослави — Къулбехьен — малхбузехьара кхоххама дуккхача шерашка латта кхуврч вай планета тIара дIабаккхара тIаберзаьбаь машаре болх бара бола тIахьожам а.

(АПН).

Бензина метта газ

Специалисташта ткъоалагIча шерашке а гучадаьлар бензинах даш техача октанови число лакхлулга, двигатела болх тоабелга. Цох цу сахьате пайда нйцар автомобильни промышленносте. Бакъда тIехьагIа гучадаьлар дошо гонахьарча Iаламе зе деши сага унахцIено толхаеши хилар.

1974 шера Канаде даш теха бензин ца доагадайтара тIахьожам оттабир. 1973 шера бензин доагадарах 17 тонн даш газ хинна сигал дахар! Цул тIехьагIарча пхе шера даш теха бензин ца доагадайташ хиларгIа фецара даш 85 процент лохдир. 1993 шу тIакхоачаш этилови бензин доагаделга цIендаь дIадаккха лаьрхIадар канадски правительствас. бакъда кхы тIа даьча тохкамаша хьахайтар из дIадаккхара кхы а хаьдда дола гIулакхаш де дезилга. Цу тIа гIолла 1990 шера 1 декабре денз этилови бензин доагаделга соцадергдолаш указ арадаьккхад правительствос.

Из решени, хетаргахьа, атта яь яцар. Эргаяккха езаш ма йий мехкдаьтта чакхдоаха промышленность меттел, автомобильни промышленность а. хIаьта цунга кхы средствaш дIаяжийта а керда решенеш лехаш конструктораша творчески къахьега а дезаргда.

ХIанз Канаде эксперташа лерхIачогIа, «цIена» бензин доагадича мара юххера а кхоачашхургдац из дош. Автомобильни двигателашта эша альтирнативни доагор дIахо а лохаш, специалисташта тIехь-тIехьа дукхагIа теркам тIабохийт Iалама газ йоагаяра.

ХIанз Канаде газ йоагаеш ерригаш а 17 эзар автомашин мара яц, уж а эггара йоккхагIйолча промышленни кхаь городе мара. Федеральни столице Оттаве уж ерригаш а 265 мара яц. царна газ луш я йиъ газозаправочни станци. ХIаране ший цIагIа машина эша газ чуяхийта йиш хургйолаш партативни газови компрессораш хьаеш болх беш я компанеш. Газови установка оттае йиш я моллагIча машина тIа а. Цун мах ба шин эзар доллагара диъи ахи эзар долларага кхоачаш. Из дикка боккха мах ба. Газ йоагаярга машинаш яхар доаржадар духьа федеральни правительствас юхалург а доацаш 500 доллар ахча лу машина даьна цо кердача машина газови установка эцаш. Газови компанеша кхы тIа 500 доллар а лу. ХIаьта газови установка латта машина эцаш провинциальни правительствашта налог эзар доллар чухьнахьа йоаккх.

Газови установкаш увттаю вай «Ладаш тIа а». ДукхагIча даькъе итальянски установкаш увттаю, уж тешамегIа я. Бакъда Канаде уж оттайича царна кхы тIа пхиъ предохранительни клапан оттаю. Цар газ араялийтац. багажнике е салоне газ хьаIайтац. тIаккха газ экхара кхерам бац. Авари хиннача машин мел чIоагIа дIакхетарах газови баллонаши установкаши йола канадски система кхераме йоацилга техкача гучадаьлар. ХIанз моттигера специалисташ гIерт багажника чу е салона чу газови установка дикагIа отталургйола моттиг лаха а (хIанз юкъерча классах йолча машина багажни отделене кхоалагIа дакъа дIалоац баллоно) цунга кIезигагIа моттиг лацийта а. Уж тешаш ба газо ше дарегIа а Iаламан сага унахцIенонней кIезигагIа зенне дола доагор ше хиларагIа тарра бензин юхадоаккхаргхиларах.

Оттава.
Игорь ДОРОФЕЕВ,
АПН соб. корр.

Къона арендатораш

Шоай ферма коа дIачувоаллача латтача дIаьхача гIанда тIа уйлашка а ваха вагIаш гу сона Наьсарерча «Назрановский» совхоза Аьлтий-Юртарча отделенерча ферма заведующи Костоев Хаматхан, укх тIеххьарча хана се цига массаза ваха. Бокъонца цун дагадоаллар, къувлар фуд ха атта дац. Хьалкхийнача бувбоалаш латтача къонгашта дIадала хIама доацаш саготденнача даьгара хьал дий а хац. Латта а латт къонабараш арендах Iулаш дIа а ийдеш фермацара бувбоалаш. ДIа-хьа а бийкъа юхе бисар а боха ма болба акхар ер боахам, яхаш такхерий а хац Хаматхан. Таханарча экономически хьисапе доалду формаш, перестройка эргалонаш юкъе ме йоалл каст-кастагIа дагаух цун, цхьан хана цIихеза хинна шоай ферма, ший бе даьлла доал.

Лоацца аьлча, раьза вац къаьна хьайбаш леладерхо тахан эттача хьала. Ерригa ферма къонача арендатораша шоайла дIа-хьа йийкъай, коллектив а диъ даькъа екъаеннай, шоаш дIанийцача детта доахан чулаттача корпусашка хьежжа. Хьалха-м Хаматхана ше дIанийсдора из гIулакх: «хьо цига гIо, ер укхаза хургья, аьле» цхьацца дояркаш-командираш корпусашка дIа-хьа а хьожабийя. ХIанз хIара доярка, хIара скотник ше ва шийна командир а болх хьабер а Iаьдала хьалхашка бехктокхаме вар а.

Харц хургвар со, ший бера доал доаккхаш хилар Хаматхана новкъа дац аьлча. Аз цох бехк а баккхац. Атта дий корта кIайбаллалца «бий Iобетташ», ше яхар мара ца дайташ Iомаяь оамалаш цIаьхха хьа а лохьаяь дIатовса, уж гоамъяла? Данне а дац. Вай дувцачунца дувзаде тоам беце а сага оамалах хетта телевизора чу дукха ха йоаццаш дийца цхьа масал дага ца дехача Iелац со. Сталински репрессивни ханашка ше йоаккхаш йола ха набахта а яьккха мукъаваьнна цIавена цхьан саго шийна хоза кийчбаьча метта а ца вужаш ,менге кIала вижача мара наб ца кхеташ шу гаргга ха яьккхай. Иштта мара дIаялац сага синца-дегIаца хьанийна оамал: во яле а дика яле а. ХIаьта а цун хеттача тайпара мела бац ферма къона дай. Шоай профессех башаш а кердача хьисапе доал де Iилман знанеш а хьинар а долаш нах ба арендни коллективашта керте этта виъэ а зIамига саг. Хьожаргда вай масала, арендатора Дударов Iалихана анкета тIа а цун балхага а.

Эггара хьалха цу ферме мехдойка дIайолаяьр из ва, ше цига валехьа мукхъюаш лаьтта оборудовани метта а оттаяь, Серноводски юртбоахама техникум а яьккха «техник-механик» яха специальность а йолаш вера из цу ферме. Слесарал болх баьб цо цига хIанзалца. ХIанз перестройка юкъевала лаьрхIад аз а, — аьлар Iалихана. — 105 етт чулатта корпус арендах лелае хьанийцай аз, сайх 4 доярка хьа а теха. Тхоай зIамига арендни коллектив вIашагIйоллача хана дукха уйла йир оаха: совхозо вайна хьалургдар, вайгар цо дIадехаргдар фуд, малагIа бувзам хургба цуннеи вайнеи юкъе, яхаш. Юххера а оаха соцам бир: аренда тхоашта а Iаьдала а пайдане я, аьнна.

— Из пайдане йолга ха кхийнадий шун? — хетт аз аренда звенона кулгалдеш волчунга.

— Цхьа бутт баьннаб оаха из Iул хьанийца, — яхаш дувц Iалихана. — Цу юкъа хоаяллал эргалонаш хиннай тха экономически хьокхамий а коллектива вахара а юкъе. Деттамашка диллача, Iул оаха хьаэцалехьа яьхачул 100 грамм дукхагIа йоах оаха шура хIара Iаттагара дийнахьеи буси. Дикка лохбеннаб цунга дIабода мах а. ХIаьта зIамигача коллективе барт а чIоагIагIа ба.

Iалихана дувццача тайпара сурт эргадоалаш доагIилга бакъдеш дола цхьадола хIамаш аз а зийра цига.

ХьалхагIа трактор лелаш хулар цу корпусе доакъар хьаьшка дехкаш. Цкъа-лета, каст-каста йохаш хьовзам а бора цо, шозлагI-лета, маьха еза а яр, цо болх бой а ца бой а ахча тела дезар цох. «Езац тхона, — аьлар къонача арендатораша, — ши говри цхьа фургони тоъаргья тхона».

ХIанз укхаза йоацаш я хотта кегабеш ков дохадеш лийна из трактор.

Продукцега дIабода мах лохбеш болча наькъаех лаьца-м дукха дувца йиш йолаш да. ХьалхагIа, аппараташца доахан детта доладаьча хана, цхьанна доярка хацар Iатта юхейиса шура яккха. ХIанз цхьаъ цаI етт бисац цунга йиса шура кулг-карахьа ца йоаккхаш. Ховш ма хиллара, эггара хьаьнагIа дола шурий тIадамаш юххера доагIараш мадий. Цу гIулакхаца шурий хьонал а айяьй арендатораша. Хьалха низткъа 3,6—3,7 процентага мара дIакхачацар из. ХIанз цахаддаш 3,8—3,9 процент ба цун хьокхам.

Цхьаькха а да белгал ца даьккхача даргдоацаш. Хьалха ерригача ферме яьккхача шурий хьоанал юкъарча хьисапе лоархIар. Арендатораша кхыча тайпара леладу из гIулакх. ХIара дояркана ший Iулагара яьккха шура мел хьоанал йолаш а, хIаьта мел дукха я а хов. Со цига волча дийнахьа хьоаналга диллача цу вай ювцача арендни звене а хIаьта ерригача ферме а Евлоева Аза яр хьалха. Цун Iулагара яьккхача шурий хьоанал 4.4 процентага дIакхоачар. Цул дукха тIехьабисабац цу звеноцара дояркаш Сагова Роза, Саламова Яха, Газиева Хьади. Роза-м, вешта, хIанзлехьа ший шера план кхоачашъяьяьннай, хIара кхоабача Iаттагара 2675 килограмм шура а яьккха.

Лоацца аьлча, гуш да цу звенос совхоза дIалуш йола шура договора тIа йолчул дукхагIа а маьха дарегIа а хургйолга.

Иштта да цу фермерча кхыча кхаь звеной гIулакхаш а. Цунга хьежжа да ерригача ферма хьокхамаш а. Масала, арендаторий доалахьа ферме кхачалехьа, хинначул 400 грамм дукхагIа шура йоаккх укхаза ден-бус хIара Iаттагара. ВорхI бетта планал совгIа цхьа тонн совгIа шура дIаеннай фермо Iаьдала. ХIанз денз дIахо йодача хана из хьокхам кхы а лакхагIа хургба. ХIанз яхар мо мара дIа ца болабеннача арендатораша даьхача толамаша хьахьокх из.

Иштта юкъейоалаш латтакх цу ферма балха кердача экономически формай керттера «тхьамада» — аренда. Из дIаяхьа низ-хьинар долаш, вай аьннача тайпара, цу фермера къона кагий нахи мехкарийи ба. Саготде дезаш вац ферма ветеран — Костоев Хаматхан. Тешшамеча кулгашка дIалуш воалл из ший эстафета.

З. МАЛЬСАГОВ.